

13.08.2025,

Da 54 modige politifolk fra Bergen ble sendt i konsentrasjonsleir

Av Rolv Bjelland, sønn av politifangene

Ikke fra noe annet norsk politikammer ble så mange politifolk sendt til den tyske konsentrasjonsleir Stutthof som fra Bergen politikammer. Bergen bør kanskje gis litt synlig heder til de 54, og alle de andre politifolkene som ble fengslet og sendt i konsentrasjonsleirer under krigen?

Den 16. august er en merkedag for politietaten i Bergen. På denne datoen gikk tyskerne i 1943 til storaksjon og arresterte mange av politifolkene ved politikammeret. 54 av de arresterte ble, sammen med 217 fra andre politikamre, sendt i tysk konsentrasjonsleir. De som overlevde, kom hjem til Norge for 80 år siden - i juni 1945. Min far, Einar Bjelland, var en av dem.

Arrestasjon og sjokkbølger inn i politiet

Arrestasjonene den 16. august 1943 var ledd i «Aktion Polarkreis». Okkupasjonsmakten ville ha full kontroll over norsk politi. Landet over ble 470 – hver tiende – politimann arrestert. Okkupasjonsmaktens aksjon sendte sjokkbølger inn i politietaten og skapte lammelse og ettergivenhet.

Arrestasjonene ble foretatt litt forskjellig ved de ulike politikamrene. Ved de fleste politikamrene ble politifolkene arrestert etter en hemmelig liste over de som ble ansett for ikke å være lojale.

Ved Oslo politikammer ble alle politifolkene, ca 1 100 karer, innkalt. De fikk brutalt beskjed om at de ville bli skutt dersom de ikke underskrev en lojalitetserklæring. Det var allikevel 16 politifolk ikke underskrev og som var innstilt på å gå i døden for dette. Men det viste seg at de ikke ble skutt allikevel.

Det ble derimot Gunnar Eilifsen. Han ble skutt den 17. august, for ordrenekt.

271 av de arresterte fangene ble etter hvert sendt til Stutthof konsentrasjonsleir ved Gdansk i det tyskokkuperte Polen. Bergen politikammer utmerket seg: hele 54 av de 271 kom herfra, flere enn fra noe annet politikammer.

Stutthof konsentrasjonsleir

I Stutthof ble de 271 politifolkene vitne til pining og dreping – og en tidvis uutholdelig stank av brente lik etter drepte jøder som politifolkene hadde sett bli ført til gasskammer. Politifangene ble selv utsultet. På bare to måneder gikk de ned 12,5 kg i vekt, i gjennomsnitt. Matpakker fra Norge ble etter hvert avgjørende for at de ikke sultet ihjel.

Tyskerne vekslet mellom belønning og de verste trusler for å forsøke å tvinge politifangene til samarbeid.

Truslene toppet seg i november 1944 med et ultimatum: samarbeid eller «den verste utgang». Politifangene sa fortsatt nei, villige til å ta følgene. Deres svar rager i norsk politihistorie. Hadde ikke fangene, med gode ledere, klart å stå samlet, hadde oppholdet i Stutthof blitt langt mer katastrofalt. 13 av politifolkene døde.

Befrielsen

Da det tyske nederlaget nærmet seg, ble også mange av politifangene sendt på dødsmarsj. Etter store lidelser ble de fleste av politifolkene befridd i Neustadt 4. mai 1945. Det er nå 80 år siden. Neustadt var oversvømt av flyktninger og tidligere fanger. Siden engelskmennene var for få til å holde orden og hindre plyndring, fikk de norske politifangene våpen og gikk i tjeneste for engelskmennene. I begynnelsen av juni fikk politifolkene reise hjemover. Noen var så syke at de fikk sykehusopphold i Sverige. Noen kom aldri hjem.

Politifangene tilbake i politiet

Fangene som kom hjem til Norge, var nokså raskt tilbake i jobb. Men de mottok ingen oppmerksomhet eller anerkjennelse i politiet. Flere politimenn som hadde meldt seg inn i NS, fikk tilbake stillingene sine, og noen ble sågar forfremmet. De politimennene som hadde nektet å undertegne lojalitetserklæringen, måtte konkurrere om faste stillinger med dem som hadde en fortid i NS. Intet ble gjort for å sikre fortsatt ansettelse og karriere for dem som hadde overlevd Stutthof.

Det er mer enn underlig at ikke politifangene på noe vis ble gjort ære på - til tross for at nettopp de hadde bevist at de stod opp for hva de trodde på i demokratiet.

Men de som kom fra fangenskap, var lavmælte. De var svekket, og de var i mindretall. Noen av dem fikk ikke fast ansettelse og fant seg ikke til rette i politiet – og de sluttet. En av de som sluttet, var min far. Han var en av dem som overlevde Stutthof.

Etterkommerne etter politifangene

Boken *Fars nei* om historien til politifangene, som jeg utga i 2023, har skapt debatt om skjebnen til fangene.

Mange av oss etterkommere etter politifangene har følt at våre fedre betalte en for stor pris for å stå opp for en politistyrke som skulle fungere innenfor lovens rammer og til befolkningens beste. Mange av våre hjemvendte fedre ble innhentet av posttraumatiske lidelser som har vært mørke hemmeligheter i mange familier. Dette har påvirket oss etterkommere og vår oppvekst. Jeg var som barn skamfull av fars tårer og mareritt. I dag er jeg stolt over det han stod for. Jeg har skrevet av meg skammen.

Beklagelsen fra politiet.

I forbindelse med et av møtene hvor jeg presenterte boken *Fars nei*, kom ideen opp om å arrangere en tur til Stutthof på 80-års dagen for frigjøringen av politifangene. Turen fikk god deltagelse også fra myndigheter i Polen og Norge. Under markeringen ga politiinspektør Egil Brekke fra Politidirektoratet en historisk tale med beklagelse til etterkommerne for den behandlingen fangen fikk etter at de kom tilbake til Norge. Han sa blant annet at i etterpåklokskapens lys kan vi bare angre på at intet ble gjort for å hedre dem som hadde utvist så stort mot og en indre tro på at politistyrket skulle utøves med integritet og rett. Han sa også:

‘Våre tapre kolleger som var fanger her [Stutthoff] gjorde mer enn hva man kunne forvente, de gjorde det som var riktig. Det er vanskelig å erkjenne at ingen ga dem den anerkjennelse og heder som de fortjente mens de fleste fortsatt var i live. I dag er det for sent og vi kan bare beklage vår synd.’

Talen betød svært mye for oss etterkommere. Noen av oss brast i gråt da vi hørte ordene til Brekke. Vi retter en stor takk til politietaten for talen. Endelig kom beklagelsen og anerkjennelsen.

En av de 54 Stutthof-fangene fra Bergen, Eivind Grønvik, kom aldri hjem fra fangenskapet. Han døde. Grønvik er nevnt på en minneplate over falne politifolk ved Bergen politikammer.

Bergen politikammer har opplyst til meg at det ikke er en minneplate over de mange andre politifolkene som ble sendt i fengsel og konsentrasjonsleir under krigen og som overlevde. **Jeg mener at det også burde vært en minneplate over dem. De var et eksempel på mot. De stod opp for demokrati og politiets kjerneverdier og er et forbilde for framtidige politifolk.**

Den 27. august skal jeg på Bergen bibliotek presentere boken 'Fars nei' og snakke om historien til politifangene i Stutthof. Jeg håper vi da får en fin samtale om skjebnen til disse politifolkene. De har nok mange etterkommere i bergensområdet.